

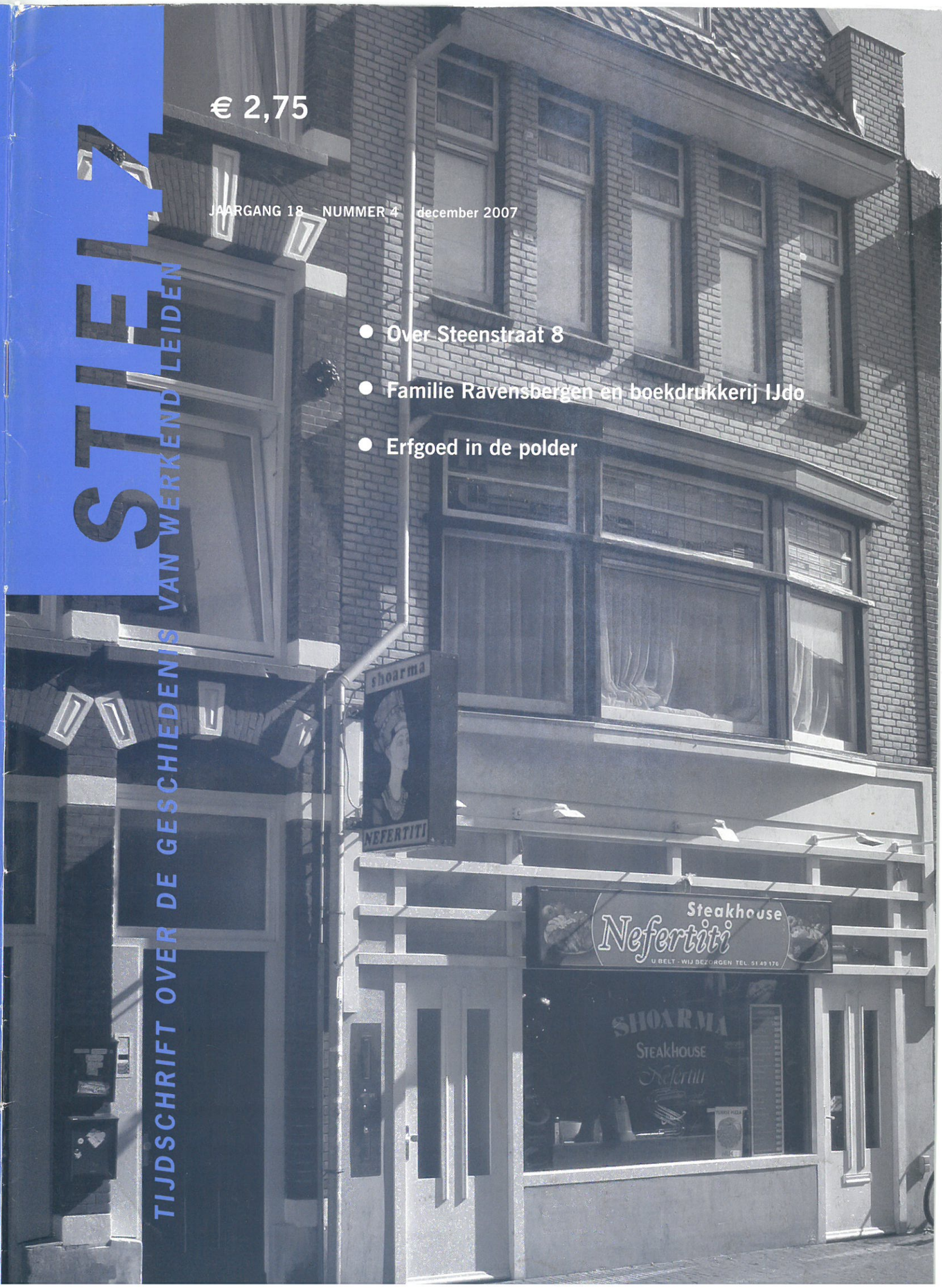
STIEP

TIJDSCHRIFT OVER DE GESCHIEDENIS VAN WERKEND LEIDEN

€ 2,75

JAARGANG 18 NUMMER 4 december 2007

- Over Steenstraat 8
- Familie Ravensbergen en boekdrukkerij IJdo
- Erfgoed in de polder

Colofon

Stielz Jaargang 18 (2007) Nummer 4
ISSN 0928-9437

Stielz stond oorspronkelijk voor StielZaken als uitgave van de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden (Stiel). Deze stichting ijvert voor de opsporing en behoud van monumenten van bedrijf en techniek in Leiden en omgeving. Stiel verstaat onder monumenten niet alleen oude fabrieken, maar ook winkels, pakhuizen, bruggen, stations en nutsbedrijven. Sinds de oprichting van de stichting in 1987 is dankzij haar inspanningen een groot aantal complexen op de plaatselijke en landelijke monumentenlijsten geplaatst. Verder onderzoekt en beschrijft Stiel de geschiedenis van Leiden als vooraanstaande industriestad. Met de ondertitel 'geschiedenis van werkend Leiden' gaat dit blad een stapje verder dan de formele doelstelling van de stichting: de beschrijving van de recente sociaal-economische geschiedenis van Leiden en omgeving.

Secretariaatsadres Stiel

Postbus 4021, 2301 RA Leiden. Tel. 071-5125877; e-mail: info@stiel-leiden.nl. Nieuwe donateurs, die ons werk willen steunen, kunnen zich voor minimaal € 15 per jaar aanmelden. Bedrijfsdonateurs betalen minimaal € 50 met recht op een advertentie in dit blad. Het verschuldigde bedrag kan worden overgemaakt op Postbank 10.39.391. Donateurs ontvangen het blad gratis. Losse nummers € 2.75.

Website Stiel:

www.stiel-leiden.nl

Redactie Stielz

Wibo Burgers, De Fruittuinen 70, 2132 NZ Hoofddorp, tel.023-5632725, e-mail: wibo.burgers@wxs.nl

Stielz volgt de spellingsregels van het Witte Boekje (Genootschap Onze Taal).

Distributie

K. Ravensbergen; Snippenhoek 4 2317 WX Leiden. Tel. 071-5212605

Druk

Elvé Leiden

Ontwerp omslag en concept binnenwerk

Donna Smith

Lay out

Grafisch Bureau Christine van der Ven, Voorschoten

Medewerkers aan dit nummer

Niek Bavelaar is 'huisfotograaf' van Stiel. Tel. 071-5149863; e-mail: n.bavelaar@zonnet.nl
Wibo Burgers is journalist en kunsthistoricus.
Joop Gijsman is oud-ondernemer en penningmeester van Stiel.
Gerard J. Telkamp is historicus en bestuurslid van Stiel.
Hans Volvaard is voorzitter van Stiel.

Stielz komt tot stand dankzij steun van de volgende Leidse bedrijven

Dieben BV Beheersmij

Bestuur Stichting Industrieel Erfgoed Leiden

Drs J.P. Volvaard, voorzitter, drs. J.W. Wesseldijk, secretaris, J.J. Gijsman, penningmeester, mr. H.J. Korthof, tweede secretaris, mr.ir. L. Barendregt, drs W.B. Burgers, drs. G.J.Telkamp.

REDACTIONEEL

Jaar van de aardappel

2008 is het jaar van de aardappel. En dat heeft meer met monumenten van werk en techniek te maken dan u misschien denkt. Dat laat namelijk informatie van de Leidse Open Monumentendagen 2003 met het thema "Stad en Land" zien. De introductie van de oorspronkelijk Zuid-Amerikaanse aardappel vanaf het midden van de zeventiende eeuw in Leiden drukte namelijk de tarwemolenaars – en bakkers langzamerhand uit de markt. Bovendien maakte de terugval in het aantal Leidenaren de spoeling dunner. Terwijl er in 1670 nog twaalf korenmolens waren, verdween de helft daarvan in de volgende tweehonderd jaar. Nu is uit die tijd alleen nog Molen de Valk over (Molen de Put is een replica). Pas in het einde van de negentiende eeuw kwam met de hernieuwde economische groei van Leiden weer meer vraag naar brood. Uit die tijd stamt de Meelfabriek De Sleutels; een monument dat ook het komend jaar weer volop STIEL zal bezighouden nu de eerste concrete stappen richting hergebruik worden genomen.

De aardappel heeft overigens nog meer met monumenten van werk en techniek te maken. Op de website van STIEL, www.stiel-leiden.nl, staan foto's van de Leidse groenteveiling. Er daar zullen toch zeker ook aardappelen zijn verhandeld. De foto's hebben voor mij trouwens een extra nostalgische waarde: naar alle waarschijnlijkheid kwam daar mijn oudoom - groenteboer Vollaard uit Leiderdorp – ook (als u er nog informatie over heeft: graag!). De aardappel krijgt dus extra aandacht in 2008; en dat is terecht. Aardappelen, en agrarische producten in het algemeen, zijn juist ook in Leiden van belang geweest in het industrieel erfgoed; denk maar aan het Slachthuisterrein en de Broodfabriek Ceres. Bovendien schijnt de aardappel erg gezond te zijn door de vele vitamines en mineralen erin. Namens het bestuur van STIEL mag ik u allen een goed en gezond 2008 toewensen; met andere woorden, aan de aardappel!

Hans Volvaard

Omslagfoto: Het winkelwoonhuis Steenstraat 8 heeft al ruim anderhalve eeuw een horeca-functie (Foto: Niek Bavelaar).

INHOUD

3

Actuele zaken: Stiel in actie

5

Watertoren/Peperbus

6

Steenstraat 8

12

Familie Ravensbergen en boekdrukkerij IJdo

14

Archeologie op de voorgrond

15

Erfgoed in de polder

16

Jubileum Trekvaart

17

Uit Leiden en de regio

STIEL IN ACTIE

De tijden mogen dan veranderen, wat blijft is de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden, die ook acties onderneemt. Acties - en eveneens overleg- om waardevol industrieel erfgoed te beschermen. De stand van zaken per heden.

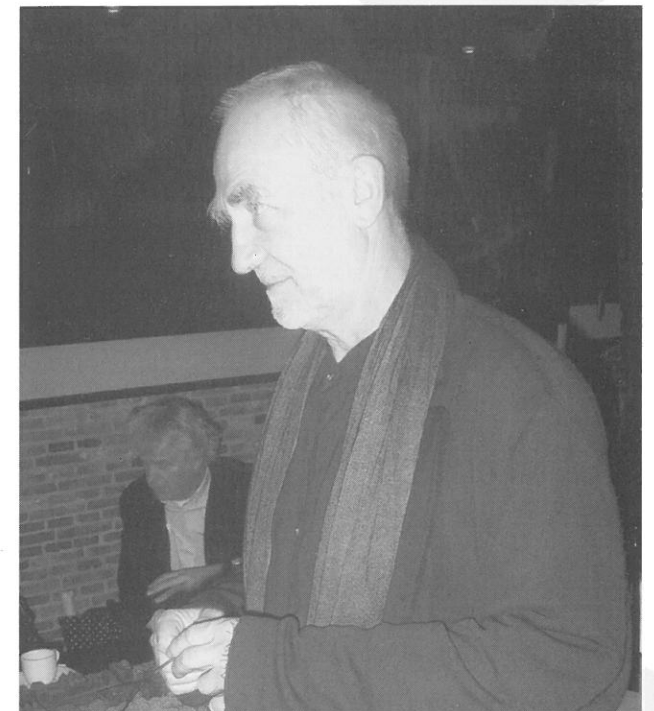
OVERLEG MEELFABRIEK:

NIEUWE START

Na twee jaar van stilstand is een nieuwe start gemaakt met het overleg over de toekomst van de Leidse meelfabriek. In de laatste week van november kwam de Zwitserse architect Peter Zumthor enkele dagen naar Leiden om zijn plan voor de meelfabriek toe te lichten aan alle betrokkenen. Daaronder de overlegcommissie, waarin STIEL vertegenwoordigd is. De commissie, die verder bestaat uit de directie Meelfabriek C.V., het projectmanagement en representanten van de Rijksdienst Archeologie, Cultuur en Monumenten, is vorig jaar tot stand gekomen.

Architect en supervisor Peter Zumthor gaf tijdens het overleg een toelichting op zijn plan, dat oud met nieuw combineert. Belangrijk is dat er een goede balans tussen die twee elementen tot stand komt. De commissie, zo werd duidelijk, krijgt alle ruimte om ideeën te ventileren. STIEL heeft tijdens de eerste overlegronde haar overwegingen naar voren gebracht: de zorgen over de zichtbaarheid van het complex, de sloop van fietsenstalling en kantoorgebouw en het hergebruik van de silogebouwen. Zumthor wil in ieder geval zoveel mogelijk de silo's intern intact houden. Momenteel wordt een onderzoek ingesteld naar de technische mogelijkheden van hergebruik van de silo's. Zo is de gedachte geopperd om de daken van de silo's te halen en vervolgens leggers voor vloeren in de gebouwen te laten zakken. Technisch lijkt dat mogelijk, maar het is wel kostbaar. De projectontwikkelaars zijn al op zoek naar mogelijke gebruikers van de silo's.

Verder wordt er gewerkt aan een beeldkwaliteitsplan voor het Meelfabriek-project. Wanneer de kwaliteit van het beeld van de Meelfabriek in nieuwe stijl hoog is, kan de gebouwenreeks een nieuwe culturele waarde krijgen en een monument van de toekomst worden.

Architect Peter Zumthor luistert naar vragen en opmerkingen over het plan voor de Meelfabriek.

Zover is het echter nog lang niet. Wanneer er geen tegenvallers komen, kan wellicht tegen het eind van het komende jaar met de werkzaamheden worden begonnen. Het zal dan vier tot vijf jaar duren voordat het gehele project is uitgevoerd.

STIEL-ADVIES AAN

NIEUW COLLEGE B. EN W.

Met een nieuw college van B.en W. in zicht, adviseert de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden om in diverse dossiers rekening te houden met monumenten van werk en techniek. Daarbij gaat het om:

1. Het **Nobel-complex**, waarover Stielz reeds in het vorige nummer berichtte. Er is een discussie gaande of er een muziekcentrum in het complex aan de Marktsteeg zou moeten komen. De monumentencommissie heeft al in juni vorig jaar positief geadviseerd om het complex op de monumentenlijst te zetten. Het STIEL-bestuur heeft nu het college van B. en W. schriftelijk verzocht dat nu ook daadwerkelijk te doen. Ook overweegt het bestuur een aanvraag voor de rijksmonumentenstatus te doen. Daarmee zou het pand voorlopig niet mogen worden aangepakt. Dat biedt de mogelijkheid na te gaan hoe het muziekcentrum of iets anders historisch verantwoord kan worden aangepakt. Volgens de eerste plannen voor het muziekcentrum zou het historische karakter van de Marktsteeg geschaad worden.

De oude bollenschuur aan de Morsweg.

2. De **bollenschuur** aan de Morsweg 111 is een prachtig voorbeeld van het bloemrijke verleden van Leiden. De gemeente Leiden zou er daarom goed aan doen dit pand de monumentenstatus te verlenen, en het in de bouwplannen in te passen.

3. Buiten de singels zijn er nog meer bijzondere panden en objecten, die de monumentenstatus verdienen. Het **spoorweghuisje** op het Haagwegterrein is er één van. Dat heeft mogelijk gevolgen voor de bouwplannen op dat terrein.

4. Op het terrein waar het **archeologisch park** in Roomburg zou moeten komen, staat nog een schoorsteen vlakbij de Vliststraat. Het zou een goede herinnering aan het kwekerijverleden zijn als deze schoorsteen zou worden behouden.

5. STIEL merkt met enige regelmaat dat bepaalde (industriële) rijks- en gemeentemonumenten slecht **onderhouden** worden. Daarom dringt STIEL bij de huidige gebruikers, bezitters en/of bewoners aan op een zorgvuldiger onderhoud. Daarnaast heeft de gemeente zich op grond van haar eigen Erfgoednota ertoe verplicht ook handhavend op te treden. De organisatie heeft dit de gemeente Leiden nadrukkelijk onder de aandacht gebracht. Datzelfde geldt voor alle Leidse politieke partijen.

VRAGEN D66 OVER

OMTZIGT-TERREIN

Het D66 lid van Provinciale Staten Geertjan Wenneker heeft schriftelijke vragen gesteld over industrieel erfgoed langs de Oude Rijn, en in het bijzonder het Omtzigt-terrein. Wenneker had de VVD gevraagd om mee in te dienen, maar uiteindelijk zagen de liberalen daarvan af.

Het D66-statenlid wil weten of naar de mening van het college van Gedeputeerde Staten sloop van industrieel en cultuur-historisch erfgoed in de Oude Rijnzone in strijd is met de Transformatievisie Oude Rijnzone. Wenneker dringt er bij G.S. op aan zich in te zetten voor behoud en hergebruik van dit erfgoed, zoals de vroegere kleiwarenfabriek Delfos in Zoeterwoude. Daartoe dient overleg te worden gevoerd met de gemeente Zoeterwoude, die aanstuurt op sloop van dit erfgoed.

WEER PLAN VOOR LEIDSE WATERTOREN

De Leidenaar Roel Zaadnoordijk wil de watertoren aan de Hoge Rijndijk in Leiden kopen van de gemeente en er vervolgens een luxe hotel met één kamer in vestigen.

Zaadnoordijk vindt dat er haast moet worden gemaakt, omdat de Leidse watertoren volgend jaar een eeuw bestaat, zo schrijft hij in een brief aan de leden van alle commissies van de Leidse gemeenteraad. Hij is bereid de officieel getaxeerde waarde van de toren aan de gemeente te betalen. 'Zo kan de toren, die de laatste jaren verwaarloosd is, een nieuwe en verdienende toekomst tegemoet gaan', aldus Zaadnoordijk.

De Leidse watertoren dateert van 1908 en is de eerste in ons land met een skelet van gewapend be-

ton. De toren is dan ook rijksmonument. In 1993 werd de toren, gebouwd naar een ontwerp van W.C. van Manen, buiten gebruik gesteld. In de zomer van 1996 zag het er naar uit dat een museum voor energie-techniek in de toren zou worden ondergebracht, maar helaas werd dat te duur. Later kwam een plan op tafel, dat voorzag in de vestiging van een flink

aantal appartementen in de toren. Dat waren er wel erg veel en daartegen kwam STIEL in verzet. STIEL stelde in de zomer van vorig jaar de verwaarlozing van de Leidse watertoren aan de orde in haar blad.

PEPERBUS KOMT TERUG

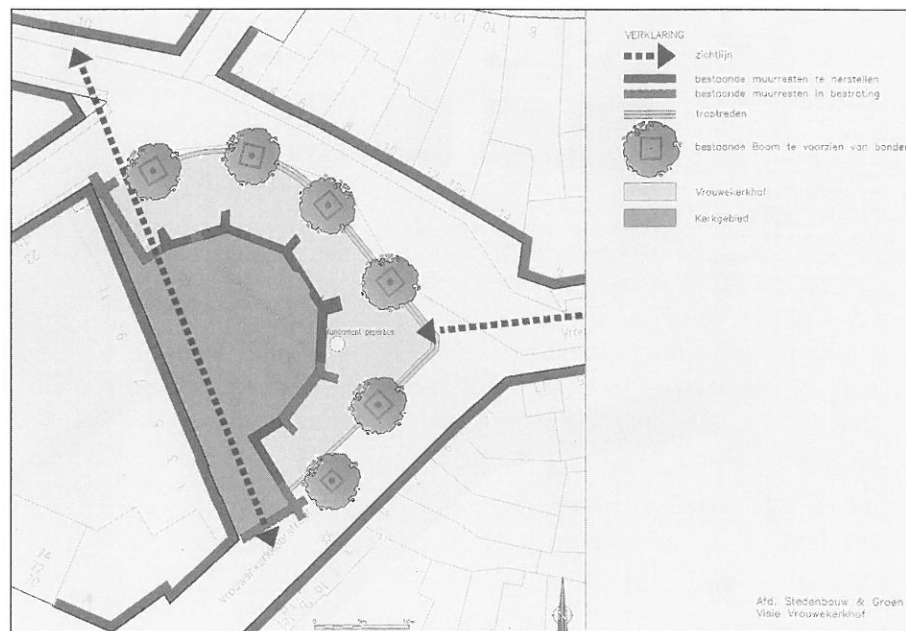
De Peperbus, het vroegere trafohuisje, is gered. Het komt terug op zijn oude plaats, het Vrouwenkerkhof, dat in het komende jaar een nieuw aanzien krijgt.

In het najaarsnummer van *Stielz* werd de alarmklok geluid. Ook toen was er sprake van vernieuwing van

het plein. Zowel de bewoners als STIEL ging ervan uit dat de trafozuil, buiten gebruik sinds 1985, weer een plaats zou krijgen op het vernieuwde plein. Dat gebeurde echter niet, ondanks mooie woorden van gemeentebestuurders. Zij wilden 'het exclusieve en beeldbepalende object ook in de toekomst voor de stad behouden'.

In maart van dit jaar sloeg STIEL opnieuw alarm. 'Ondergang dreigt voor Peperbus', zo was te lezen in dit blad. De trafozuil was al eerder beland op het terrein van het krachtstation aan de Groenordstraat. Daar was de zuil langzaam maar zeker aan het vergaan. Naar het zich laat aanzien, is de redding van de Peperbus nu nabij.

Het Vrouwenkerkhof, zo bleek op een onlangs gehouden voorlichtingsbijeenkomst, wordt opnieuw bestraat. De terrassen verhuizen naar de buitenste halfronde strook van het plein (zie tekening) met gele halfverharding op rubbermat, boompjes en ertussen Leidse lantarens en ook de Peperbus op het bestaande (draai) fundament. De muurresten blijven staan en worden opgeknapt. De gehele restauratie moet voor het 'Pilgrim'-jaar 2009 gereed zijn.

ADVERTENTIE

uitvaartverzorging

Janson & Bolland

Uitvaartcentrum Levendaal

Levendaal 103 • 2311 JG Leiden • t 071 512 2112 • f 071 513 3113 • e info@uitvaartcentrumlevendaal.nl • www.uitvaartcentrumlevendaal.nl

STEENSTRAAT 8: TAPPERIJ, SLIJTERIJ, BIJNA ALCOHOLVRIJ

In de serie portretten van panden aan de oostzijde van de Steenstraat presenteerden wij in twee afleveringen Steenstraat 6, de oude CJaminwinkel op de hoek van de Binnenvestgracht. Uiteraard is dan nu Steenstraat 8 aan de beurt. Dit woonwinkelhuis heeft al ruim anderhalve eeuw een horecafunctie, waarvan meer dan 130 jaar als familiebedrijf.

Dit is het verhaal van de tapperij die Johannes Schoondergang in het midden van de 19^e eeuw stichtte. Zijn kleinzoon Egidius Johannes Coster nam de zaak begin twintigste eeuw over en maakte er een slijterij van. E.J. Coster (Senior) dook de Leidse politiek in om tegen het tapverbod te strijden. Hij zette een compleet nieuw pand neer, waarvan de voorgevel in alle waarschijnlijkheid van de hand van de bekende architect A.Th. Kraan is. Na de Tweede Wereldoorlog kreeg de firma Coster steeds meer klanten, vooral voor de bezorgdienst. Twee filialen kwamen erbij. Van de drie vestigingen van het mini-drankimperium bleef alleen de winkel in de Haarlemmerstraat over. Op Steenstraat 8 zetelt nu een Egyptische steakhouse- en shoarmatent.

Van Schoondergang tot Coster

Eind 1849 koopt Johannes Schoondergang, tapper, wonende te Leyde aan de Steenstraat, uit de boedel van Catharina Philip(s)se(n), weduwe van Antonius

Smit, een huis en erf aan de oostzijde van de Steenstraat omtrent de Binnenvestgracht in Wijk 5. Schoondergang kocht het voor de som van 700 gulden waarop het bij de boedelbeschrijving was gewaardeerd. Catharina Philipse had het huis en erf van haar eerste echtgenoot Lammert of Lambertus Smit geërfd, die het in 1814 had aangekocht. Volgens het bevolkingsregister woont de 32-jarige rooms-katholieke Schoondergang al in het pand, nummer 34, later die eeuw omgenummerd tot 8. Hij verrekende de aankoopsom met de kennelijk door hem verrichte verbouwing en reparatiën. In een *Staat der tapperijen, slijterijen* die de hoofdcommies der plaatselijke belastingen begin 1854 had opgemaakt, treffen we J. Schoondergang in Wijk 5 aan als een van de 226 verkopers van alcohol binnen de singels. Een tapper was in de 19^e eeuw een zeer algemene term voor bierhuishouder of verkoper van bier, wijn en gedestilleerde dranken. We weten niet precies wanneer Johannes zijn tapperij aan de Steenstraat begon en of hij een al bestaande zaak overnam. In ieder geval lag het bedrijf gunstig op weg naar het

Het huidige pand aan de Steenstraat 8, dat in het jaar 1929 tot stand kwam en waarin thans een Egyptische steakhouse- en shoarma-tent zetelt.

E.J. Coster senior achter de toog in de Steenstraat begin jaren vijftig.

station, waar in 1843 de lijnen van Amsterdam-Haarlem en naar Den Haag samenkamen. In de loop van de tweede helft van de 19^e eeuw werd het pand in eenvoudige maar degelijke baksteen verbouwd, maar wel met een nieuwerwetse etalage en spiegelruit.

De pas rond zijn 90ste in 1907 overleden Johannes overleefde drie echtgenotes: Maria Tuffers, resp.

Geertruida van Hees en Hendrika van Zon. Uit het eerste huwelijk ontsproten twee kinderen: Hermanus, gisthandelaar, en Catharina Elizabeth Johanna, die huwde met Cornelis Johannes Coster, kruidenier-koffiehuishouder; uit het tweede huwelijk kwamen twee zoons voort: Theodorus Franciscus, grossier in gedistilleerd, en Egidius Johannes, fabrikant van verduurzaamde levensmiddelen. Deze laatste was bekend van de mede naar zijn echtgenote genoemde conservenfabriek Schoondergang Speet, aanvankelijk gevestigd op de Herengracht, later op de Middelste gracht.

Dochterlief baarde voor haar bierhandelaar Coster niet minder dan tien kinderen. Drie van de vier meiden huwden met een kelner, een koffiehuisshouder en een winkelier. (Achter deze laatste benaming kon ook een vergunninghouder schuilgaan.) Vier van de zes jongens werden in 1907 aangeduid als bierhandelaar, bierbottelaar, koffiehuisshouder en zetkastelein. Laten we bij deze concentratie van gelijksoortige ambachten niet vergeten dat Leiden bij de invoering van de Drankwet in 1881 niet minder dan 350 gelegenheden voor de verkoop van alcohol telde (in heel Nederland gemiddeld 1 op 92 inwoners).

Volgens het familieverhaal zou de kinderloze Th. F. Schoondergang al in 1870 dan wel 1882 de bedrijfsvoering van de gisthandel en het bierhuis van zijn vader hebben overgenomen, maar pas in 1902 huurde hij het pand van de oude Schoondergang, met recht op koop. Daar maakte hij bij de boedelscheiding in 1907 metterdaad gebruik van. Het negende kind van de familie Coster, Egidius Johannes, geboren in 1879 en genoemd naar zijn oom de conservenfabrikant, werd in 1902 zetkastelein in de Steenstraat in dienst van oom Theo. Toen deze Th. F. Schoondergang in 1929 overleed, bleek hij zijn neef Coster de caféhouder het huis, waarin woning, slijterij en tapperij, met erf en grond te hebben gelegateerd tegen inbreng van zeventuizend gulden in de nalatenschap.

Egidius, om onnaspeurlijke redenen in de wandeling kortweg Gien genoemd, had intussen zowel tapperij als slijterij degelijk beheerd en tot grotere bloei gebracht. Daarnaast was hij hoog gestegen in het rooms-katholiek maatschappelijk middenveld van die dagen. Zo bracht hij het tot vice-voorzitter van de Nederlandse Rooms-Katholieke Bond van Hotel-, Café-Restauranthouders en Slijters St. Joseph, afdeling Leiden; en tot secretaris van het bestuur van de Vereniging van Handelaren in Gedistilleerd St. Jan. Vanuit deze invalshoek werd hem gevraagd zich te kandideren als gemeenteraadslid voor de Rooms-Katholieke Staatspartij RKSP, en wel om het door de raad ingesteld Tapverbod van tafel te krijgen.

ADVERTENTIE

Dirk van Eck-Stichting Sociale en economische geschiedenis Leiden en omstreken

De Dirk van Eck-Stichting brengt de sociale en economische geschiedenis van Leiden en omstreken onder de aandacht van een breed publiek. We organiseren filmavonden en lezingen, we zetten ons in voor het behoud archieven en we geven boeken en dvd's uit. Donateurs van de stichting ontvangen het Jaarboek der sociale en economische geschiedenis van Leiden en omstreken gratis.

Voor meer informatie over ons en onze komende activiteiten kunt u contact opnemen met:

Dirk van Eck-Stichting
Postbus 849
2300 AV Leiden
email: info@dirkvaneck.nl

www.dirkvaneck.nl

De strijd om het tapverbod

Wat dreef Coster naar de Raad? In 1922 had het Leidsch Drankweer Comité in een adres aan de gemeente aangedrongen op een tapverbod van sterke drank tussen zaterdagmiddag 12 uur tot zondag het sluitingsuur en op 3 October. Tegen dit verzoek kwam naast de verenigingen waar Coster bestuurslid van was, ook de afdeling Leiden van de Bond van R.K. Verenigingen voor de Handeldrijvende en Industriële middenstand in het Bisdom Haarlem "De Hanze" in het geweer. B en W gaven een negatief preadvies op het voorstel en wezen op de gevaren van clandestiene verkoop, verschuiving van de vraag naar buurgemeenten, sociëteiten die wel mochten blijven schenken, beperking van de vrijheid van de burgers en strijd met de Drankwet. Na een amendement van o.a. de vrijzinnig-democratische mw Itallie-van Embden dat 3 October uit het voorstel haalde, werd de drooglegging van Leiden in deeltijd met ruime meerderheid goedgekeurd.

In 1923 heeft Coster zich laten kiezen en zijn de verhoudingen veranderd. Prompt dient hij in november een voorstel in om de verordening terug te draai-

en. In de commissie voor de strafverordeningen vindt de meerderheid dat de ontzaglijke ellende, door het drankgebruik over de bevolking gebracht, ingrijpen door de plaatselijke wetgever rechtvaardigt, terwijl een minderheid het tapverbod nog steeds onnodig, ongewenst en ondoelmatig acht. Uiteindelijk steunt in januari 1924 een alweer duidelijke meerderheid het voorstel het tapverbod in te trekken. Tegen dit voorstel stemt de gehele linkerzijde, onder aanvoering van de fractievoorzitter van de SDAP, drankbestrijder en peetvader van de Leidse sociaal-democratie Dirk van Eck.

Coster is in 1927 niet meer herkiesbaar. In 1930 mag hij opnieuw op het pluche zitten. Pas in 1939 verlaat hij de Raad, na in totaal bijna 14 jaar een steunbeer te zijn geweest van de katholieke middenstand. Zijn wapenfeit van 1924 bleek trouwens een halve overwinning, want de Winkelsluitingswet van 1930 leidt alsnog tot zondagsluiting van slijterijen. Een voorstel van Coster in 1934 in Leiden voor deze branche een uitzondering te maken tussen 10 en 14 uur, lijdt een verpletterende nederlaag, ook al had hij eerder dat jaar nog een forse overwinning tegen Van Eck in de wacht gesleept. Deze had voorgesteld

de bezuinigingen op subsidie aan drankbestrijdersverenigingen (van 600 naar 300 gulden) terug te schroeven. In beide raadsperioden was Coster overigens lid van de gemeenteraadscommissie voor onderzoek der bezwaarschriften tegen aanslagen in het vergunningsrecht (sterkedrank).

En wat betreft het verbod op de zonde op zondag: Coster liet in de jaren dertig een automaat aan zijn pui installeren waaruit na inworp van geld een fles geestrijk vocht beschikbaar kwam. Volgens kleinzoon George was die houten automaat daar niet echt geschikt voor, maar ging de deur gewoon op een kiertje. Met Coster viel niet te spotten.

De grote nieuwbouw en een onofficiële architect

Ondanks zijn status in het Leidse middenveld bleef Egidius Johannes Coster vele jaren in feite nog huurder van het pand waarin hij woonde en werkte. Dat veranderde dus in 1929. De hier al aangeduide voortgaande reglementering van de horecabranche kwam er ook op neer dat een verplichte scheiding van de verstrekking van ter plekke genuttigde alcoholische dranken en de slijterij in aantocht was. Gien was zich toch al steeds meer op die tweede, winstgeverder tak aan het toelagen. Hij wilde, zouden we tegenwoordig zeggen, *upmarket*.

Toen dan ook caféhouder-zetkastelein Coster in 1929 bij akte van 2 april tegen de som van 7.000 gulden bezit nam van zijn legaat uit de boedel van oom Th. F. Schoondergang, liet hij er geen gras over groeien. Op 15 april verzoekt E.J. Coster B en W op briefpapier van het Bouwkundig Bureau M.E. Groenewegen toestemming voor een grote verbouwing van het pand Steenstraat 8. Uit het dossier en het resultaat in oktober dat zelfde jaar blijkt dat het gaat om het slopen van het winkelwoonhuis en het ter plaatse bouwen van een winkel met bergplaatsen en bovenwoning.

Dit is het nog steeds bestaande pand, dat met uitzondering van de begane grond een ongewijzigde, zeer karakteristieke, kloeke gele bakstenen voorgevel bezit. Opvallend zijn drie in drieën verdeelde bovenlichten van de begane grond, de half ovale erker met middendeel en twee zijdelen en drie in tweeën verdeelde glas-in-loodbovenlichten op de 1^e verdieping en vijf hoge smalle ramen met weer in tweeën verdeelde glas-in-loodbovenlichten op de 2^e.

Het bouwkundig bureau van Marinus Emilius Groenewegen was gevestigd op Rapenburg 55, met werkplaats op Oude Rijn 94 en 98. Op 94 is nog

steeds Groenewegen Aannemingsbedrijf gevestigd, waar kleinzoon M.J.G. de scepter zwaait, terwijl een andere kleinzoon in de Leuvenstraat Groenewegen Architectenbureau drijft. Zowel de familie Groenewegen als schriftelijke bronnen bevestigen dat Marinus Emilius in de jaren 1920 een intensieve wederzijdse werrelatie had met de Oegstgeester architect Arnoldus T(h)eunis Kraan (Nol) (geboren in 1877). Deze Kraan (wiens naam voortleeft in KMB Architecten in Oegstgeest) was begonnen als architect van gemeentewerken in Oegstgeest. In de jaren 1931-1935 zat hij in de Oegstgeester gemeenteraad voor de Anti-Revolutionaire Partij. In Oegstgeest (Regenboogkerk aan de Mauritslaan), Wassenaar (Bloemcampaan) en een aantal andere plaatsen bouwde hij gereformeerde kerken, maar ook paviljoens voor protestante psychiatrische inrichtingen in Loosduinen en Bennebroek. Wat betreft industrieel erfgoed staat de recent herbestemde meelfabriek aan de Zijldijk in Leiderdorp op zijn naam. In Leiden werd hij vooral bekend om scholenbouw voor de gereformeerde scholenvereniging. Van zijn hand was het ontwerp voor scholen aan de Lusthoflaan, Stadhouderslaan, Kaasmarkt en Anthonie Duycklaan (Leidse Houtschool). Maar ook wereldlijke gebouwen als het Krelagehuis (van de Algemene Vereniging voor Bloembollencultuur) in Haarlem en in Leiden de verbouwing aan de Steenstraat van concertgebouw Concordia tot bioscoop Lido en het woonhuis Rapenburg 11 met ronde erker en glas-in-lood bracht hij op zijn naam.

Net als Marinus Groenewegen vestigde Nol Kraan zich in één van de 12 in 1921 gezamenlijk gebouwde woningen in de Oegstgeester Kempnaerstraat. Wat in *Mooi gebouwd Oegstgeest* staat vermeld over de door Kraan ontworpen Gevers-Deutz-Terweeschool, namelijk dat daar sprake is van zakelijk en strak-functioneel expressionisme, gekenmerkt door plastische vormtaal en uitgesproken materiaalgebruik, lijkt ook van toepassing op de gevel van Steenstraat 8. Hoewel zowel bouw- als vergunningendossier slechts de naam Groenewegen vermeldt, is het op zijn minst waarschijnlijk dat de gevel geïnspireerd is door Kraan of zelfs door hem getekend. Nader bewijs ontbreekt, zeker zolang zijn archief (dossier van 723 nummers, met veel losse tekeningen) nog in bewerking is op het Regionaal Archief Leiden.

Naoorlogse expansie en inkrimping

Gien Coster was in 1904, twee jaar na zijn intree aan de Steenstraat, getrouwd met de Oegstgeester tuin-

ADVERTENTIE

Bouwbedrijf Paardekooper

Sedert 1881

In 1881 heeft Arie Paardekooper de fundamenteen gelegd voor ons bouwbedrijf.

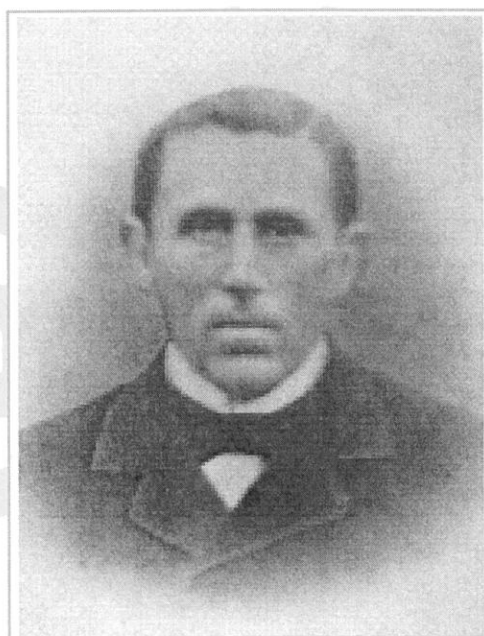
Verweven met deze lange historie is de liefde voor het vak, vakmanschap, vertrouwen en natuurlijk altijd weer bouwen.

Bouwbedrijf Paardekooper restaureert, renoveert en onderhoudt gebouwen.

- Lid van het NVOB
- Lid Bouwgarant
- Erkend Hoofdaannemer
- Erkend Leerbedrijf

Miening 41, 2381 GP Zoeterwoude
071-5801254

info@bouwbedrijf-paardekooper.nl

Arie Paardekooper 1857-1915

Voor en na de nieuwbouw: links het oude pand, rechts zijn opvolger, getooid met de naam 'De blauwe druif'.

dersdochter Martha Maria Clasina van den Broek. Dit huwelijk bracht vijf kinderen voort, drie dochters en twee zoons. Zoon Josephus Johannes (1912), roepnaam Joop, kwam in 1927 assisteren in de zaak; zoon Egidius Johannes (1913), roepnaam Gien (Junior), trad in 1934 in de zaak. Hun moeder overleed in 1937. Uit de boedelscheiding blijkt dat de slijterij-wijnhan-

del Coster intussen al beschikte over een pand aan de Binnenvestgracht (8), voor opslag en bottelarij. De familie kwam de oorlog goed door, ook door clandestiene verkoop van jenevervaatjes, die bij de heer La Rivière op de Hogewoerd stonden opgeslagen.

In de naoorlogse wederopbouwtijd groeide en bloeide het zich nu consequent Wijnhandel Coster noemende bedrijf in Wijnen-Gedistilleerd. Niet voor niets had Gien Senior na de nieuwbouw zijn winkel gesierd met de benaming DE BLAUWE DRUIF in groot-kapitaal. Voor de naoorlogse historie beschikken we over twee waardevolle mondelinge bronnen, getuigenissen van de heer A. [Aad] Brandt, die in 1950 op 15-jarige leeftijd begon als loopjongen en het bedrijf verliet als chef inkoop; en van George Coster (geboren in 1946), zoon van Joop. Brandt bracht bestellingen weg op de fiets, meestal bij gefortuneerde klanten: dokters, chirurgen, hoogleraren, vooral op de Rijnsburgerweg. Ook bij de houthandelaar P.J. van Hoeken. In feite draaide de zaak voor 80 procent op bezorgklanten. Natuurlijk waren er ook de passanten. Zoals elke morgen om 9 uur die Leidse hoogleraar die zijn platte fles, die in zijn binnenzak paste, liet vullen. Dat was genoeg voor vier maatjes jenever. Na een paar jaar begon Brandt in de afdeling tapperij en inkoop te werken aan de Tweede Binnenvestgracht. De inkoop verliep via de Coöperatieve Amsterdamse Slijters Combinatie, die flinke kortingen kon bedingen bij grote jongens als Bols.

Ook kleinzoon George heeft herinneringen, van iets later, aan het netwerk van bezorgklanten. Hij mocht mee met de bestelwagen, onder meer naast oom Gien Junior. Die ging letterlijk de boer op, vaste klanten in het Groene Hart achter Leiden, bijvoorbeeld in Rijpwetering en Oud Ade. Min of meer bij toeval – het gezin van Joop (acht kinderen, Gien had er tien) bracht 's zomers acht weken in Katwijk aan Zee door – ontstond de verkoop aan Katwijker vissers, die ook wel een neutje lustten. Voor de handel op de

Het vroegere filiaal aan de Herenstraat 6.

KW vissersboten ging de vrachtwagen van Coster elke maandag naar IJmuiden. (Katwijk had en heeft immers geen vissershaven.)

Joop Coster trad qua optreden in het maatschappelijk middenveld in de voetsporen van zijn vader. In 1983 kreeg hij voor zijn vele bestuurlijke activiteiten de gouden speld van de gemeente Leiden, onder meer vanwege zijn bijna dertigjarig voorzitterschap van de katholieke woningbouwvereniging De Goede Woning.

De zaken gingen zo goed, dat er in de jaren vijftig twee winkels bij kwamen en dat er in de jaren zestig voor magazijn en bottelarij nog twee pandjes aan de Tweede Binnenvestgracht (8/8A en 12/12A) werden bijgekocht. Alles hing in die tijd van vergunningen aan elkaar in het slijterijwezen; die kon je dan kopen van de vergunninghouder. Als eerste filiaal kwam het huurpand Herenstraat 6, een voormalige kruidenierswinkel, in 1952 na een flinke verbouwing beschikbaar; daar kwam een zetbaas te werken. In 1953 volgde Haarlemmerstraat 204, de oude wijnhandel van Franchimon. Dit laatste pand kon worden aangekocht. Er ontstond nu een taakverdeling tussen de twee broers. Joop bleef aan het roer in de Steenstraat, terwijl Gien het rijk alleen kreeg in de Haarlemmerstraat. Voorlopig bleef de bedrijfsvoering verder nog een eenheid: centrale inkoop, opslag en marketing via frequente advertenties met eigen logo in de Leidse dagbladpers. Als je drie zaken had, mocht je je grossier noemen.

Egidius Johannes Coster Senior stierf in 1957 op 78-jarige leeftijd en liet beide zoons per legaat het onverdeelde bezit van Steenstraat 8. Zijn inwonende ongehuwde dochter Gerarda Maria Martha (geboren in 1909), kortweg Garda genoemd, verkreeg het zakelijk

recht van gebruik en bewoning, met recht kamers te verhuren, tot overlijden of eerder huwelijk, van het woongedeelte. Pas per ultimo 1974 gingen de broers Joop en Gien over tot scheiding en deling volgens de al bestaande bedrijfspraktijk: voor Joop Steenstraat en Binnenvestgracht, voor Gien Junior de Haarlemmerstraat.

Intussen kwam in de tweede helft van de jaren zeventig de klad in de slijterswereld. Het exclusieve vergunningenstelsel ging op de helling en discountslijterijen, grote ketens en supermarktformules kwamen opzetten. Per 1 september 1975 brak zelfs de drankoorlog uit, toen de vaste prijzen van sterkedrank werden losgelaten. Vader Joop wilde niet met de trend van prijsstunters meegaan. In 1978 verkocht hij de zaak aan twee van zijn zoons, George en Ruud, waarna hij in 1979 volledig met het werk stopte. Het ene na het andere pand aan de Binnenvestgracht dreigde intussen te worden verkocht, volgens Aad Brandt was dat het slachten van de kip met de gouden eieren, een reden om de firma na ruim dertig jaar vaarwel te zeggen. Ruud en George liquideerden de zaak per 1 januari 1982. Zij zijn nog steeds eigenaar van Steenstraat 8. Daarin werd het Egyptisch Restaurant Nefertiti gevestigd. Men kan bij Shoarma Nefertiti tegenwoordig geen bier, wijn of sterkedrank nuttigen, hoogstens bier in blik mee naar huis nemen. Tante Garda haalde nog net het millennium. Toen pas kon de benedenpui worden verbouwd om de appartementen op de bovenverdiepingen een vrije opgang te bieden. En de naam Coster? Die leeft voort in Wijnhandel Monique Coster in de Haarlemmerstraat, waar zij als een van de acht dochters van Gien

Monique Coster achter de toog aan de Haarlemmerstraat.

Junior de zaak per 1 januari 1982 overnam van haar vader en de klanten bedient met speciale gedistilleerde dranken als Rembrandt Bitter en Leids Lakenwater.

Gerard J. Telkamp

Dank aan velen van wie ik de gedrukte, mondelinge of toegezonden bijdragen mocht gebruiken, onder wie in het bijzonder Monique Coster, Marga M. Hoekstra-Coster, George Coster, Ben Schenk, Aad Brandt, familie Groenewegen.

ADVERTENTIE

architectenbureau - ingenieursbureau

vanswietenarchitects

Ir. P.M.J. van Swieten | Sint Jacobsgracht 4 | 2311 PW Leiden | tel 071-5141051 | fax 071-5148573
e-mail: info@vanswietenarchitects.nl | internet: www.vanswietenarchitects.nl

FAMILIE RAVENSBERGEN EN BOEKDRUKKERIJ IJDO

Met belangstelling hebben wij het artikel over Boekdrukkerij Eduard IJdo gelezen in het voorjaarsnummer van StielZ. Mijn broer Dan en ik zijn namelijk in het pand aan de Hooglandse Kerkgracht 4a geboren. Mijn vader (Wouter Ravensbergen) werkte als daar als voorman en leermeester-letterzetter (typograaf). Als jong ventje kwam mijn vader na een paar andere baantjes na zijn lagere-schooltijd als jongste bediende bij Drukkerij IJdo aan de kerkgracht terecht.

Het salaris bedroeg 1 gulden en 10 cent per week, wat iedere week contant werd uitbetaald. Toen hij eens de gulden en het dubbeltje naast elkaar legde, zei hij dat het net leek op een ouderwetse fiets en dat enige opslag hem welkom was. De brutaliteit werd hem niet in dank afgenomen. Hij had al diverse keren aan de baas (de heer Jan Willem IJdo, zoon van Eduard) gevraagd als leerling in het bedrijf te mogen werken. Dit werd steeds afgehouden, totdat IJdo eens een glaasje te veel had genuttigd in de stad (dit kwam overigens regelmatig voor). Mijn vader heeft hem toen naar boven geholpen, naar zijn slaapkamer, en direct nog eens gevraagd of hij als leerling-typograaf mocht komen werken. Het mocht en hij is daar zijn carrière gestart bij de roemrijke drukkerij IJdo.

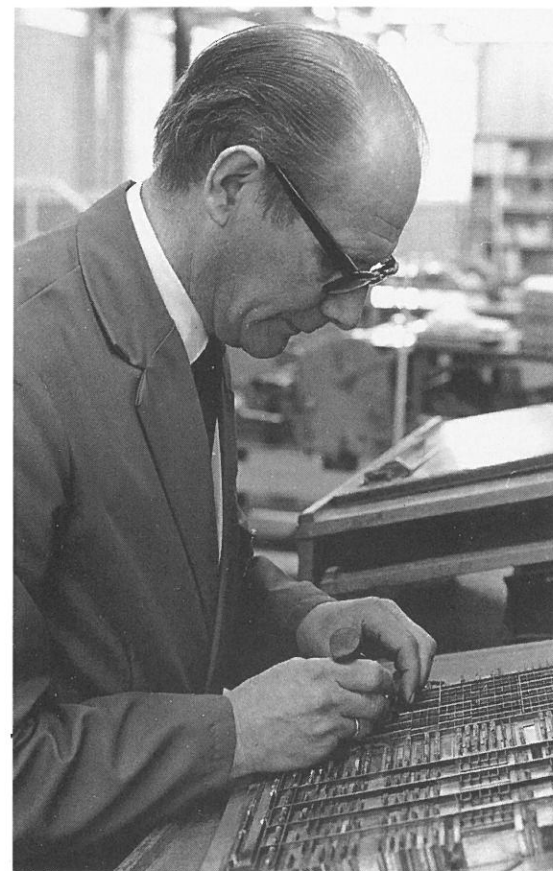
Wonen boven je werk

Er was woningnood in Leiden. De heer J.W. IJdo ging na een echtscheiding boven zijn kantoor wonen en

verhuisde uit Oegstgeest naar de 1^e etage boven het kantoor van de drukkerij. Probleem was dat de woningbouw van de gemeente dit moest goedkeuren. Natuurlijk werd dit afgekeurd. De heer IJdo wist het tij te keren door te zeggen "wie bepaalt dat ik niet op mijn kantoor mag slapen".

Mijn ouders hadden trouwplannen en zochten woonruimte. Mijn vader heeft toen de heer IJdo gevraagd de 2 bovenste etages van het huis aan de Hooglandse Kerkgracht te mogen huren. Op de 1^e etage woonde de heer IJdo zelf en de 2^e en 3^e etage waren niet in gebruik. Alleen de 3^e etage gebruikte IJdo mondjesmaat als zolder.

De gemeente wees de verhuurplannen af. IJdo heeft mijn vader toen naast zijn baan als typograaf ook als conciërge en stoker aangesteld van de drukkerij. De gemeente heeft hier uiteindelijk in toegestemd. Ja, in dit soort zaken was de heer IJdo wel een uitgekiend persoon. Zo kwamen mijn ouders in 1950 aan de Kerkgracht 4a te wonen, uit hun huwelijk zijn 2 zonen geboren: mijn broer Daniel (1953) en ik

Vader Wouter Ravensbergen in drukkerij IJdo, gebogen over zijn letterbak.

(1958). Het was een mooi pand om in te wonen, met een prachtig uitzicht op de Oude Rijn en de Hooglandse Kerkgracht met het Weeshuis. In kan me herinneren, toen de Drukkerij nog in bedrijf was, hoe mooi en statig het pand was.

IJdo had ook een huishoudster, zij woonde ook intern en zorgde voor de huishouding, de maaltijden, de klanten en visite van de heer IJdo. Wij mochten haar tante Wil noemen. Ook wij broers kwamen regelmatig in contact met de heer IJdo. Om reden die we nog steeds niet weten werd hij door ons Oom Pem genoemd.

Zo was ook Prins Bernhard een persoonlijke vriend van IJdo. Als we de trap opliepen, kwamen we op de overloop van de 1^e verdieping. Op de plank van de kapstok stond een statige pet uit het leger (kepie). Dit maakte op ons veel indruk, omdat Oom Pem naar het schijnt kapitein was geweest in het leger tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het fijne hiervan hebben we eigenlijk nooit begrepen, alleen wel dat de heer IJdo het hoog met het koningshuis ophad. Vele prinsessen van het koninklijk huis kwamen in Leiden studeren, onder wie Beatrix. Uiteraard nam het koninklijk huis deel aan de studentenverenigingen. En er moesten ook dissertaties door IJdo worden gedrukt voor het

koninklijk huis. Voor diverse zaken kwamen de prinsessen naar het kantoor van IJdo om het bestelde drukwerk te bespreken of te bezien. Bij dergelijke bezoeken werd soms de gehele straat afgezet. Toen we van school kwamen, mochten we zelfs niet eens ons eigen huis binnen. Het kostte heel wat moeite de politieagent te overtuigen dat we daar woonden. Bekend is ook dat IJdo een goed zakenman was en dat hij ook voor prinses Beatrix niet op zijn knieën ging. Er waren dan ook nog wel eens conflicten, maar Beatrix schreef uiteindelijk in het studentenblad dat alles na overleg weer koek en IJdo was.

Drukkerij IJdo bestond uit het pand: Kerkgracht 4 en 4 a kantoor annex directiewoning en toegangen naar de drukkerij aan de Koppenhinksteeg.

Het pand naast de Koppenhinksteeg, Hooglandse Kerkgracht nr 5, was ook van IJdo. Dit was een woonhuis, op de 1^e en hogere etages. De begane grond ervan werd als opslagruimte voor papier gebruikt. Deze ruimte was veel vroeger als bierbrouwerij in gebruik geweest. Op de 1^e etage van dit pand woonde mijn oom Jan en tante Nel, mijn oom was machineletterzetter bij Drukkerij IJdo.

Liquidatie zonder faillissement

In 1963 zijn de activiteiten van de drukkerij beëindigd wegens onvoldoende modernisering van het bedrijf. De kantoren en de lampen boven de machines waren nog van jaren her (pitjes noemde het personeel dat) en ook de machines waren aan vervanging toe. Hier heeft de heer IJdo nooit aandacht aan geschonken, totdat duidelijk was dat hij de noodzakelijke investeringen niet kon opbrengen. Bij gebrek aan middelen besloot IJdo het bedrijf te liquideren zonder dat een faillissement nodig was. De gemeente heeft de panden opgekocht voor 120.000 gulden.

Cees Ravensbergen op de driewieler voor Drukkerij IJdo aan de Hooglandsekerkgracht. Naast hem op de step broertje Daniel.

ADVERTENTIE

VERENIGING OUD LEIDEN

Opgericht 5 november 1902

Postbus 917
2300 AX Leiden

Bent u geïnteresseerd in het Leidse en regionale Erfgoed en wilt u graag het beroemde Leids Jaarboekje gratis ontvangen, dan kunt u niet zonder het lidmaatschap van de Vereniging Oud-Leiden.

De contributie bedraagt € 17,50 per jaar; jongeren tot 27 jaar betalen slechts € 10,-.

Door overmaking van dit bedrag op Postbankrekening 17 52 28 bent u lid van de Vereniging Oud-Leiden.

Mijn ouders zijn nog jaren boven de oude drukkerij blijven wonen, maar het gevolg van de liquidatie was wel dat vader zonder werk kwam, maar dat was in die tijd geen enkel probleem, want hij had binnen een week een nieuwe baan bij drukkerij De Bink aan de Stille Rijn. Drukkerij De Bink was aan de overkant van de Aalmarkt, waar mijn broer en ik op de lagere school zaten.

Toen de panden eenmaal eigendom waren van de gemeente Leiden, werd er niet zorgvuldig mee omgegaan. Na het plotseling overlijden van de heer IJdo omstreeks 1966 werd het pand aan de Hooglandse Kerkgracht opgesplitst in 2 huurwoningen.

De gemeente ging niet erg liefdevol om met dit mooie pand. Zo werd in de gang beneden in een witte marmeren vloer gewoon een gat gehakt voor een watermeter. Op de 1^e etage hing een sierlijke marmeren fontein met een koperen vis als kraan; deze werd zo van de muur gelagen. Ook de loodgieters in die tijd hebben goede dagen gehad van alle loden pijpen die als waterleiding dienst deden.

Mijn broer en ik hebben een fijne jeugd gehad aan de Hooglandse Kerkgracht.

Het was gezellig in de stad, alles was vlakbij en op

zaterdag was er markt voor de deur. Ook gingen we vaak vissen in de Oude Rijn, waar we veel rietvorentjes vingen.

Voorbij de Chinees op de Oude Rijn kon je lekker veel vangen. Ook ging ik regelmatig met mijn rubberbootje door de stad varen, onder het Gangetje en zo. Thuis hadden wij in de jaren '60 geen douches. Dus we moesten iedere zaterdag naar het badhuis. Dat waren allemaal douches naast elkaar, met op de deur een tijdsklok. Voor een kwartje kon je dan een kwartier douchen. Dan werd er door bromsnor (zo noemde wij de badmeester) op de deur geklopt: nog 5 minuten. zei hij dan.

Inmiddels woon ik voor mijn werk (ook het grafisch bedrijf) in Zwolle en mijn broer Dan woont in Goor (Twente). Dat hadden we toen ook niet kunnen voorzien als geboren Leienaren. Als we in Leiden zijn, lopen we altijd even naar het pand waar we geboren zijn. Het maakt nu een schamele indruk en heeft helaas niet meer de statige uitstraling van vroeger. Hopelijk wordt het pand ooit weer in oude glorie hersteld.

Cees Ravensbergen

Nieuwe wet in werking getreden

ARCHEOLOGIE OP DE VOORGROND

Op 1 september jl. is de wet op de archeologische monumentenzorg in werking getreden. De wet regelt de bescherming van het archeologisch erfgoed, dat zich in de Nederlandse bodem bevindt, de inpassing ervan in de ruimtelijke ontwikkeling en de financiering van de opgravingen: 'de veroorzaker betaalt'.

Met deze wet zijn de uitgangspunten van het Verdrag van Malta, daterend van 1992, in de Nederlandse wetgeving opgenomen. Aanleiding voor dit verdrag was dat het Europees archeologisch erfgoed in toenemende mate bedreigd wordt. Niet alleen door natuurlijke processen of ondeskundig gebruik van het bodemarchief, maar ook door ontwikkelingen in de ruimtelijke ordening.

Het archeologisch bodemarchief is de grootste bron voor de geschiedenis van ons land. Het belangrijkste doel van de wet is het behoud van dit erfgoed ter plek-

ke omdat de bodem de beste garantie biedt voor een goede conservering van de archeologische waarden. Vooronderzoek maakt duidelijk welke archeologische waarden verstoord dreigen te worden. Wie de bodem in wil, bij voorbeeld om te bouwen, kan verplicht worden dit archeologisch vooronderzoek te betalen. De onderzoeksresultaten bepalen het vervolg. Soms betekent dat de (aangepaste) voortgang van de geplande werkzaamheden. Een andere keer moeten waardevolle archeologische vondsten opgegraven worden.

Men moet in het vervolg tijdig rekening houden

met de mogelijke aanwezigheid van archeologische waarden. Rijk, provincies en gemeenten (laten) bepalen welke archeologische waarden bedreigd worden bij ruimtelijke ordeningsplannen. Vooronderzoek is hierbij belangrijk. Immers, de keuze van een andere bouwlocatie voorkomt de verstoring van belangrijke bodemvondsten. Als dit geen optie is, bestaat de mogelijkheid om binnen de bouwlocatie zelf naar een verantwoorde aanpak te streven. In het uiterste geval wordt een archeologische opgraving uitgevoerd.

Eigen rol

Van belang is het principe dat de verstoorder betaalt voor het opgraven en voor het documenteren van archeologische waarden als behoud in de bodem niet de mogelijkheden behoort.

Met de inwerkingtreding van de wet wordt de eigen rol van de overheden nu 'officieel'. Gemeenten moeten rekening houden met archeologie bij nieuwe

bestemmingsplannen, provincies krijgen de taak om 'archeologische attentiegebieden' aan te wijzen. Voor die gebieden zullen gemeenten ook hun bestaande bestemmingsplannen moeten aanpassen. Provincies gaan ontgroningen toetsen op archeologisch belang en spelen verder een belangrijke rol bij de zogeheten MER-rapportage. Een Milieu Effect Rapportage is een instrument om het milieubelang een volwaardige plaats te geven in de besluitvorming.

Het rijk moet instaan voor het archeologisch belang van zijn eigen projecten, zoals bij voorbeeld de aanleg van de Hoge Snelheids Lijn. Het rijk moet ook zorgen voor een goede uitvoering van de wet, waarbij de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) een vitale rol speelt.

Om de kwaliteit van de archeologische werkzaamheden op peil te houden heeft de beroepsgroep van archeologen een Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) ingesteld. In een handboek staan de normen en richtlijnen waaraan de archeologische werkzaamheden moeten voldoen.

ERFGOED IN DE POLDER

De Haarlemmermeerpolder, ingeklemd tussen Haarlem, Amsterdam en Leiden, bestaat ruim honderdvijftig jaar. Cultureel erfgoed is er dus schaars, de historie van dit gebied als bewoond land stukt immers na anderhalve eeuw. Toch zijn er opmerkelijke objecten uit het verleden zoals kerken en boerderijen uit de tijd kort na de inpoldering in 1852. En gemalen, die de drooglegging van het gebied bewerkstelligden zoals het Cruquius-gemaal, een kostelijk monument uit het stoomtijdperk. De gemeente Haarlemmermeer heeft oog voor het cultureel erfgoed in de polder. Zo financierde de gemeente in het najaar van 2007 twee culturele wandelingen onder de titel 'Sporen in de polder'.

Ook industrieel erfgoed kwam te pas aan dit culturele project: het ging om een voettocht langs overgebleven sporen van de vroegere Haarlemmermeerspoorlijn, een regionaal spoornet dat in 1912 van start ging met een openingsfeest. De Haarlemmermeerlijnen onderhielden de verbindingen tussen Aalsmeer, Schiphol (station Aalsmeerderweg), Hoofddorp en Vijfhuizen. In 1935, op oudejaarsavond, werd de laatste rit gemaakt. De lijnen werden opgedoekt omdat ze verliesgevend waren.

De culturele 'wandelexpedities' (twee in totaal) gingen van start bij het vroegere spoorstation Aalsmeer (al vele jaren in gebruik als kantoor) en

voerden de deelnemers langs de oude stationsgebouwen van Aalsmeerderweg, Hoofddorp en Vijfhuizen. Het onaanzienlijke station Aalsmeerderweg in Rozenburg, tegen Schiphol aan, verkeert in een slechte staat. Sinds een jaar of vijf is het eigendom van de provincie

Het vroegere station Vijfhuizen, nu een rijksmonument.

Noord-Holland. Wat die ermee gaat doen is al lange tijd volmaakt onduidelijk. Het vroegere station Hoofddorp staat er goed bij, het pand wordt tegenwoordig gebruikt voor huisvesting van jongeren. Het station Vijfhuizen is een plaatje, het heeft dan ook de status van rijksmonument gekregen. Veelvuldig werd er gelopen over oude spoordijken, terwijl de Haarlemse journalist *Wim Wegman*, die een boek maakte over het spoorwagennet in de Haarlemmermeer, een toelichting gaf.

Maar de wandeltocht van zo'n elf kilometer (Aalsmeer-Vijfhuizen via Schiphol en Hoofddorp) bood meer dan herinneringen aan de spoorlijnen van de polder. Zoals ecooloog *Norbert Daemen*, die vertelde over de planten die vooral op spoordijken groeien, de kunstenaar *Nathalie Bruys* met haar 'performances' en

de schrijver *Nicolaas Matsier*, die de geschiedenis van het Haarlemmermeer en de Haarlemmermeer(polder) ophaalde. Hij vergeleek de Haarlemmermeer met de Beemster (een wereldmonument) en concludeerde dat de Beemster de mooiste, maar de Haarlemmermeer de spannendste polder is. 'De Haarlemmermeer is nog steeds onaf en misschien blijft dat wel zo.'

De wandeltochten, georganiseerd door kunstenaar *Frank Bezemer* en gehouden in september jl., trokken relatief veel deelnemers: honderd mensen namen deel aan de eerste, 180 aan de tweede. Kennelijk viel de *mélange* van cultureel erfgoed, kunst en natuur in de smaak.

Wibo Burgers

VLOOTSCHOUW MARKEERT JUBILEUM VAN TREKVAART

Dit jaar is het 350 jaar geleden dat de Trekvaart tussen Haarlem en Leiden werd gegraven. Bij gelegenheid hiervan werd eind september een vlootshow van historische schepen op de trekvaart gehouden. Het evenement had vooral ook ten doel aandacht te vragen voor het unieke karakter van deze vaart, die niet alleen vanwege cultuurhistorie en landschap van belang is, maar die ook een grotere rol zou kunnen spelen waar het gaat om recreatie en toerisme.

In 1657 werd de Trekvaart Haarlem-Leiden in gebruik genomen. De vaart was de verbindende schakel in het uitgebreide netwerk van trekvaarten, dat Holland in de Gouden Eeuw een belangrijke economische impuls gaf. Vanuit Haarlem en Leiden vertrokken op vaste tijdstippen negen trekschuiten per dag. Gedurende twee eeuwen was de trekschuit het massavervoermiddel bij uitstek totdat de trein de trekschuit verdrong. Daarna bleef de Leidsevaart ofwel Haarlemmertrekvaart een belangrijke levensader in de Bollenstreek, waarlangs werd gewoond en gewerkt en waarover talloze personen en goederen zijn vervoerd.

Op de foto: vlootshow ter hoogte van de Trekvaartbrug met op de voorgrond de 'Eeltje'.

KORT NIEUWS UIT LEIDEN & REGIO

DE TOEKOMST VAN MAREDIJK 161

Dit prachtige pand in neorenaissancestijl werd vorig jaar in allerijl tot Rijksmonument verheven. Het was toen bewoond en zag er van binnen en van buiten goed uit en bevat een zeldzaam en uitzonderlijk gaaf bewaard interieur zoals prachtige glas-in-lood tochtdeuren in de hal, een rijk gesneden trappaal en trapleuning, mooie schoorsteenmantel. Kortom het pand uit 1887 is een goed voorbeeld van een fabrikantenvilla uit het laatste kwart van de 19^e eeuw. Het pand is zeer rijk en zorgvuldig afgewerkt en gedetailleerd. Vermoedelijk is het pand gebouwd naar een ontwerp van de Leidse architect H.J. Jesse (1860-1943) en is het als woonhuis uniek binnen het nu bekende oeuvre van deze voor Leiden en omstreken zeer belangrijke architect.

Het is te hopen dat het nu dichtgetimmerde pand met de komende bouwplannen zorgvuldig wordt gerestaureerd en met zorg en liefde wordt behandeld. Of moeten we weer het ergste vrezen?

WIE WEET WAAR DIT IS??

Op de foto's uit de laatste Stielz, die we niet thuis konden brengen werd snel gereageerd. Het grote pand staat aan de Marewijk 17 en was de vestiging van de voormalige Drukkerij Taconis. De ander foto geeft de panden in restauratie aan van de Vestestraat 55.

Dan nog deze foto, weet iemand het adres?

BELASTINGVOORDEEL

Onze stichting is per 1 januari 2008 aangemerkt als een ANBI, een Algemeen Nut Beogende Instelling. Dat wil zeggen dat alle donaties vanaf 2008 aftrekbaar zijn als giften. Giften zijn aftrekbaar voor zover het totale bedrag de 1% van uw inkomen overstijgt. Ook aftrekbare lijfrenten zijn mogelijk geworden. Zeker voor die donateurs die een grotere donatie deden, is het een voordeel.

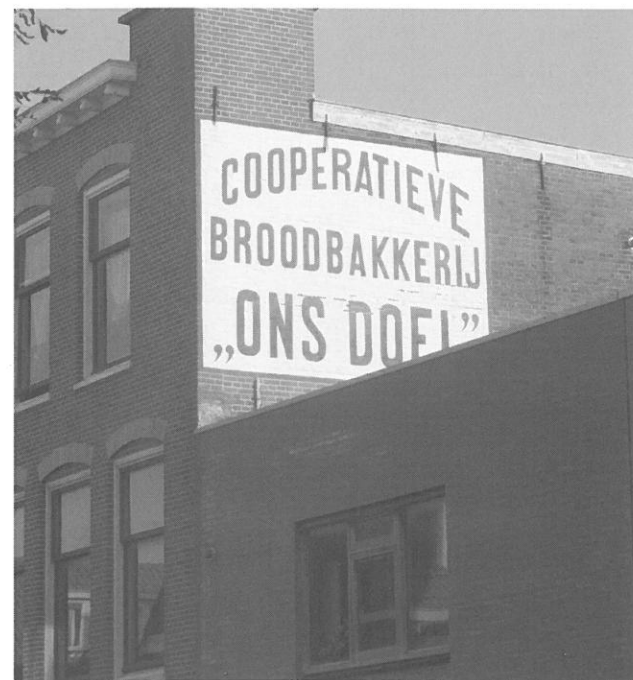
DE EERSTE STADSKLOK IS GEPLAATST

Foto Niek Bavelaar

Van de door Stiel opgeslagen stadsklokken is de eerste geplaatst aan het einde van de Korte Mare door het Bureau Blaauwberg. De tweede zal door de Gemeente geplaatst worden, de derde is nog beschikbaar voor restauratie en plaatsing.

GEVELRECLAMES

Deze vaak kleurrijke herinnering aan bekende merken of bekende bedrijven, ook wel muurschilderingen genaamd, verdwijnen steeds meer uit het stadsbeeld. Een aantal jaren geleden waren er vanuit de gemeente initiatieven om dergelijke muurreclames weer te restaureren en er zijn toen inderdaad wat restauraties uitgevoerd. Veroudering treedt na tien jaar echter op en ook de bekende zoals Miss Blanche aan de Herengracht wordt langzamerhand wat bleker. We hebben eens een beschrijving gemaakt en wat foto's genomen en dat geeft het volgende beeld: tien gevelreclames zien er goed tot redelijk uit, zeven zijn er matig tot slecht, twaalf zijn er verdwenen en van die twaalf zijn er nog vijf te achterhalen via oude foto's. Van de resterende zeven is alleen de tekst nog bekend.

GEMAAL KATWIJK OP MONUMENTENLIJST

Het boezemgemaal van Katwijk

Op de (voorlopige) lijst van honderd monumeten uit de wederopbouwperiode (1940-1958) zijn slechts enkele objecten uit Leiden en omgeving te vinden. Het zijn er twee: het gemaal van Katwijk, daterend van 1959 en ontworpen door B.Buurman en M.P.Schutte, en het voormalig dr.Neherlaboratorium in Leidschendam, ontworpen door S.J. van Embden en daterend van 1955.

Op de lijst komen logischerwijs veel gebouwen uit de wederopbouwperiode in Rotterdam voor. Ook zijn industriële panden opgenomen, zoals een ja-knikker van de olie-industrie in Schooneveld, ertskranen in Vlaardingen en de watertoren van Dokkum.

ADVERTENTIE

Wij brengen het nieuws graag bij u thuis!

Met het Leidsch Dagblad blijft u op de hoogte van de gebeurtenissen in uw omgeving én leest u al het landelijke en wereldnieuws. Daarnaast besteden we veel aandacht aan cultuur, sport, wonen en ontspanning. Nieuws dat u direct raakt.

Dat brengen wij graag bij u thuis.

Leidsch Dagblad
Jouw wereld, jouw krant

Word abonnee, bel 0800 - 1711 (gratis) of surf naar www.leidschdagblad.nl

Het Motorhuis
Autodealerbedrijven

Leiden. Vondellaan 80. Tel: 071 - 535 18 00
www.motorhuis.nl

"J. Zierikzee"
maatschoenmakerij

H.P.H. Nusteling
Bakkersteeg 3
2311 RH Leiden

Tel.: 071-5131156

maatschoenen op het net?

www.maatschoenen.nl

Stad van boeken Zeven eeuwen lezen in Leiden

Stedelijk Museum De Lakenhal Leiden 22-02 t/m 01-06 2008

SWIETEN LAU
architecten

Per 15 augustus 2007 werken twee Leidse architectenburo's samen onder de naam: swietenlau architecten.

Onze adresgegevens:

St. Jacobsgracht 4
2311 PW Leiden

Postbus 11241
2301 EE Leiden

071 5141051
info@swietenlau.nl

www.swietenlau.nl